

Dygo, Marian

"Wrocławski ołtarz św. Barbary i jego twórcy. Studium o malarstwie śląskim połowy XV wieku", Adam S. Labuda, Poznań 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 922-923

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

rendę Franciszek Piekosiński przygotował tom V kodeksu, który ukazał się ostatecznie w 1908 r. Znalazło się w nim 738 dokumentów z lat 1400—1444 (w tym 383 tylko w regeście lub ekscerpce). W 1975 r. nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk ukazał się przygotowany wcześniej przez Zbigniewa Perzanowskiego tom dokumentów opactwa Benedyktynów w Lubiniu, a w nim 215 dyplomów w pełnym tekście (201 dotychczas nieznanych) i 130 regestów. Wydawnictwo otrzymało tytuł „Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski” — seria nowa, zeszyt 1 i zapoczątkowało cykl publikacji zawierających reedycję dokumentów wielkopolskich skupionych tematycznie wokół jednego wystawcy lub odbiorcy. Zapewne w związku z zapowiadany jako kontynuacja tomem przywilejów miasta Poznania ukazała się w „Studiach i Materiałach do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” t. XIII (1980), z. 2 (30), s. 139—177 (dalej SMDWP) edycja czternastowiecznego kodeksu przywilejów tego miasta (z lat 1253—1388 uzupełnianych regestami do około 1463 r. — łącznie 50 pozycji), którą przygotował Witold Maisel. Powstała w 1975 roku Pracownia Edytorska Źródeł do Dziejów Wielkopolski przy Komisji Historycznej PTPN przygotowała i opublikowała w 1982 r. tom VI Kodeksu zawierający uzupełnienia z lat 1174—1400. Na 400 dokumentów 290 nie było nigdzie publikowanych, pozostałe były ogłaszane w trudno dostępnych wydawnictwach, drobnych artykułach, aneksach itp.

Wydany obecnie tom VII „Kodeksu” przynosi 372 dokumenty w tym 322 dotychczas niedrukowane. W przygotowaniu są następne tomy, w których znajdują się dyplomy do 1450 r. włącznie. Mimo wielu usterek edytorskich tomu V nie zdecydowano się na ponowną publikację pozycji drukowanych wtedy przez Franciszka Piekosińskiego. Spośród dokumentów tam zregestrowanych lub ekscerptowanych wydano obecnie w pełnym tekście tylko te zachowane w oryginale, wystawione przez króla, ogłoszone w postaci błędnej lub zbyt lakonicznej a także mało znanych wystawców (małe miasta, klasztory itp.). Dla innych pozycji tomu V Antoni Gąsiorowski sporządził w wypadkach gdy było to konieczne listę uzupełnień i poprawek oraz informacji o aktualnych miejscach przechowywania i sygnaturach ogłoszoną w SMDWP XV (1984), z. 2, s. 125—140 (szkoda, że nie w aneksie do tomu VII). Zasady edycji w tomie VII są takie same jak w tomie VI. Wydawcy trzymali się wskazówek zawartych w „Projekcie instrukcji wydawniczej” Adama Wolfa. Aby nie rozszerzać nadmiernie kwerendy i zakresu wydawnictwa przyjęto zasadę, że za Wielkopolskę uznawano te ziemie, które były do tej dzielnicy zaliczane w momencie wystawienia dokumentu. Pominięto ziemie łączycką i sieradzką, podległy Poznaniowi archidiakoniat czerski potem warszawski i pozawielkopolskie obszary archidiecezji gnieźnieńskiej. W zasadzie wyeliminowano dokumenty wydawane dla Wielkopolan a dotyczące obiektów znajdujących się na innych ziemiach. Stosowano jednak niekiedy odstępstwa. Oprawa edytorska i szata graficzna wydawnictwa są przejrzyste i wygodne w korzystaniu. Należy się cieszyć, że nakład 500 egzemplarzy, chociaż nadal niski, jest jednak wyższy o 150 egz. w porównaniu z tomem VI; papier też jest lepszy — IV klasy (w tomie VI klasy V). Przy okazji należy zasygnalizować uwagi i uzupełnienia do tomu VI opublikowane przez Joachima Zdrenkę w SMDWP XVI (1985), z. 1 (31) s. 93—116 i tamże s. 117—118 odpowiedź Antoniego Gąsiorowskiego.

S.G.

Adam S. Labuda, *Wrocławski ołtarz św. Barbary i jego twórcy. Studium o malarstwie śląskim połowy XV wieku*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, „Seria Historia Sztuki” nr 16, Wydawnictwo UAM, Poznań 1984, s. 221, il.

Jest to monografia retabulum św. Barbary, zdobiącego niegdyś ołtarz główny kościoła św. Barbary wrocławskiego (obecnie, zachowane częściowo, w Muzeum

Narodowym, Warszawa). Powstało ono krótko przed połową XV w. i — w zgodnej opinii historyków sztuki — zajmuje wyjątkowe miejsce w dziejach późnogotyckiego malarstwa śląskiego i regionów sąsiednich.

Poza wprowadzeniem i zakończeniem książka składa się z siedmiu rozdziałów. W rozdziale pt. „Ołtarz św. Barbary — fundacja” (s. 19—28) znajdziemy ważną dla historyka *tout court* tezę, iż u podstaw fundacji retabulum leżało — znamienne dla późnego średniowiecza — nasilenie eschatologicznych niepokojów i wątpliwości. Obszerny rozdział pt. „Problemy ikonografii ołtarza św. Barbary” (s. 29—76) poświęcony jest zwłaszcza zbadaniu stosunku ikonografii ołtarza otwartego do tradycji literackiej i legendy obrazowej św. Barbary, a także analizie eschatologicznych aspektów ołtarza zamkniętego. W krótkich uwagach na s. 77—78 („Otwarty i zamknięty ołtarz św. Barbary — rozróżnienie podstawowe”), wysunięto pogląd o niejednorodności dzieła w zakresie koncepcji i języka artystycznego. Z kolei (s. 79—120) ukazał autor retabulum w szerszym kontekście sztuki ołtarzowej późnego średniowiecza. Szczególnie interesujące są tutaj rozważania nad funkcjonalną oraz ideową genezą nastawy rzeźbionej i malowanej (zakończoną zwycięstwem tej ostatniej) w kontekście „uobecniania” *sacrum*. W rozdziałach kolejnych (s. 121—142 i 143—168) rozważono problem autorstwa dzieła. Zdaniem A. Labudy Mistrz ołtarza św. Barbary pochodził z szeroko rozumianej Górnej Nadrenii; jego formację artystyczną ukształtowało malarstwo franko-flamandzkie i południowo-niemieckie. Natomiast ojczyzną Mistrza cykliów pasyjnych była Norymberga. Autor stwierdził w jego twórczości odniesienia do malarstwa bawarskiego i frankońskiego. Wreszcie w rozdziale pt. „Mistrz cykliów pasyjnych i Mistrz ołtarza św. Barbary w latach 1450—1460” (s. 169—183) omówiono dzieła powstałe pod wpływem twórczości obu artystów.

Ta ważna monografia ma nieco skomplikowaną budowę i nie zawsze komunikatywny język. Integralnym elementem tekstu jest załącznik 182 ilustracji. Książkę wyposażono w obszernie streszczenie niemieckie.

M.D.

Włodzimierz Dworzaczek, *Hetman Jan Tarnowski. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1985, s. 476, ilustr.

Książka jest kontynuacją wydanej przez autora w 1971 r. zbiorowej biografii Leliwitów Tarnowskich w XIV—XV w. W następnym stuleciu dzieje rodziny przesłoniła postać hetmana Jana Amora Tarnowskiego. Jemu poświęcono więc ponad 2/3 objętości omawianej publikacji. Jako syn zmarłego w 1500 r. Jana Amora Młodszego był on przedstawicielem młodszej linii Leliwitów. Autor przedstawił najpierw krótko jego starszego brata Jana kasztelana krakowskiego (+1514), a potem młodość i początki kariery przyszłego hetmana do uzyskania buławy w 1527 r. W następnych pięciu rozdziałach na szerokim tle źródłowo kreślonych dziejów Rzeczypospolitej pokazane zostały kolejne etapy biografii politycznej Tarnowskiego do ostatecznego ustąpienia z hetmaństwa w 1559 r. W dalszych trzech rozdziałach omówiono: podstawy majątkowe i działalność gospodarczą hetmana, jego sprawy rodzinne, okazały i liczny dwór z marszałkiem na czele, jego skład i rolę jako ośrodka kultury, zainteresowania i fundacje artystyczne Jana Tarnowskiego, a wreszcie działalność pisarską („*Consilium rationis bellicae*”, niedokończony traktat „Oprawianie zamków albo miast” i inne dzieła związane z jego osobą). Następnie przedstawione zostały okoliczności śmierci w 1561 r. i charakterystyka postaci hetmana (rozdział X), a dalej losy jego spadkobierców, młodo zmarłych: syna Jana Krzysztofa kasz-